

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Веселка Тончева

Институт за етнология и фолклористика с Етнографски музей –БАН
за дисертационния труд на **Паолина Василева**
на тема **„Фолклорни инструментални практики във Варна и някои селища в
региона“**

за присъждане на образователната и научна степен „доктор“,
Професионално направление 8. 3. Музикално и танцово изкуство
Докторска програма „Музикознание и музикално изкуство“
Научен ръководител: доц. д-р Владимир Владимиров

Настоящата рецензия е написана и представена на основание на заповед № РД 27-017/10.02.2022 г. на Ректора на АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив, както и на решение от Първото заседание на Научното жури по процедурата (проведено онлайн на 11.02.2022 г.).

Биографична справка за дисертанта

Паолина Василева започва музикалните си занимания в ранна детска възраст в родния си град Варна, продължава ги в основното си образование, след което завършва НУИ „Добри Христов“ със специалност гъдулка. Висше образование със степен „бакалавър“ завършва през 2016 г. в АМТИИ „Проф. Асен Диамандиев“ – Пловдив със специалност „Изпълнителско изкуство – фолклор“ и с преподавател по гъдулка проф. д-р Тодор Киров. От самото начало на обучението ѝ и впоследствие при изграждането ѝ като професионалист тя печели множество награди на различни фолклорни конкурси и фестивали. Магистърска степен получава през 2017 г. също в Академията със специалност „Педагогика на обучението по музика“. От септември същата година работи като учител по музика в ДГ „Пролет“ в с. Първенец. От 2018 г. е редовен докторант в АМТИИ – Пловдив, през 2021 г. е отчислена с право на защита.

Дисертационният труд и приносите му

Дисертационният текст е с обем от 176 страници, структурирани в увод, три глави, заключение, изведени научните приноси на труда, използвана литература от 144 заглавия и списък на информаторите В уводните думи дисертантката ясно очертава *обекта, предмета и целта* на изследването, която е „да се анализира и изследва развитието и взаимодействието на различните прояви на инструменталния музикален фолклор в гр. Варна и някои селища в региона“. В съответствие с формулираните предмет и цел са поставени и специфичните изследователски задачи.

Следва обзор на литературата по темата на дисертационния труд, като авторката установява, че публикациите, съдържащи достатъчно детайлни сведения не са твърде голям брой. Паолина Василева заявява също, че не съществува подробно и целенасочено проучване на инструменталните фолклорни практики на специфичните групи *ваяци* и

гагаузи. Настоящият дисертационен труд представлява опит да се запълни тази изследователска ниша в българската етномузикология.

Описани са основните методи, използвани в работата, изяснено е съдържанието и на основните термини, с които се борави в текста: *традиционна практика, инструментална практика; самодейност; любителско свирене; професионално свирене; неформално и формално обучение*.

В Първа глава на дисертационния труд „**Етнодемографска характеристика на Варна и региона. Инструментални практики**“ П. Василева прави обзор на историята на града с фокус върху етнодемографските му параметри в различни периоди със съответните динамични промени и размествания. По-детайлно разглежда различните етнически групи, населявали града като старо местно население или заселили/преселили се в него по различно време. Обърнато е внимание на контактите и взаимодействията между тези групи, както и смесванията с други етнографски или лингвистични групи като *ваяци, хърцои (ерлии), гагаузи*. Тези етнодемографски наблюдения са поставени в контекста на музикалнофолклорните диалекти в България и твърдението на дисертантката е, че Варна и Варненско се ситуират между Североизточнобългарската и Добруджанската област, очертани от Е. Стоин и други изследователи.

Вторият дял на Първа глава е посветен на инструменталните практики на населението във Варна. Тук отново в исторически план са разгледани отношенията между българи, арменци, евреи, но през призмата на музикалните им практики. Основното внимание на авторката е насочено към социалистическия период и създаващите се по това време състави, за което тя заключава, че фолклорните инструментални практики в града се проявяват едва след 50-те години на ХХ в. тъй като „тогава политиката е насочена към съхраняване и популяризиране на родния фолклор“ (с. 34).

Макар че основният интерес на П. Василева е към *ваяците* и *гагаузите*, тя все пак прави доста информативно описание на етническия състав на селата във Варненския регион, което създава цялостната „картина“, в която се вписват нейните изследователски обекти. Много изчерпателно с инструментариума на етнографията дисертантката представя двете посочени групи и тяхната специфика.

Инструменталният им фолклор е анализиран на базата на собствени наблюдения на авторката, но и на публикувани източници. Изводите, до които тя достига са, че между двете групи е налице взаимодействие и взаимни влияния в музикално отношение, което води до общи белези, но са налице и разлики, които са преди всичко в мелодическо отношение. Такава съпоставка на инструменталните изпълнителски практика на групите *ваяци* и *гагаузи* от някои села на Варненска област се прави за първи път и аз бих я изтъкнала като един от важните приноси на дисертационния труд.

Обект на изследване във **Втора глава** на текста са любителското свирене и художествената самодейност. Авторката извършва сериозна теренна работа в селата Белослав, Аврен, Брестак, Вълчи дол, Червенци и Тополи, където издирва инструменталисти и записва техния репертоар, като анализира всички цитирани нотирани местни мелодии.

Като най-разпространени инструменти до зараждането на професионалното ансамболово свирене са посочени кавалът и гайдата (без ручило). Това продължава да е валидно и за периода до 90-те години на миналия век. Предпочитано, според дисертантката, е индивидуалното пред груповото музициране, изключение прави свиренето на сватби, където към гайдата се прибавя и тъпан (под влияние на ансамблите), а той не е типичен за региона в близкото минало. Авторката установява, че тъкмо свиренето по сватби е пътят към професионализирането на любителите музиканти, тъй като това се превръща в тяхно препитание.

При цялата пъстрота от различни музиканти, представени в трета глава, заключението на П. Василева е, че в инструменталната практика на изследваните селища е налице континуитет – музикалните знания се предават чрез неформално обучение по слухово-подражателен метод от поколение на поколение и това е форма за съхраняване на местната инструментална музика (вкл. *ваяшка* и *гагаузка*). Главният принос на Втора глава е именно в това – в представянето на любителското инструментално музициране в няколко варненски села след 50-те години на ХХ в.

На базата на привлечен разнообразен публикуван материал в тази глава е направен опит да се проследи зараждането на художествената самодейност в региона чрез мозайка от сведения за проведени форуми – събори, фестивали, прегледи; за създаването на състави и ансамбли към читалища, фабрики, заводи и различни институции; за изявите им и налагащата се след 50-те години на ХХ в. тенденция за колективно самодейно музициране.

Трета глава на дисертацията е посветена на професионалните фолклорни инструментални практики във Варна. П. Василева очертава три техни проявления: професионалното фолклорно ансамболово изкуство, обучението по народни музикални инструменти и свиренето в сватбарски оркестър. В първия дял на тази глава е проследено създаването и развитието на АНПТ „Варна“, с чието обявяване за професионален през 1976 г., според дисертантката, се поставя началото на професионалното фолклорно изкуство в града. Подобно на Втора глава, и тук е привлечена поредица от публикации, чрез които се илюстрира „живота“ на ансамбъла, изявите и концертите му, репертоара от музикално-танцови постановки, в които се вписва характерната местна традиция, наградите му и пр.

Вторият дял на тази глава се фокусира върху спецификата на професионалното обучение по народни инструменти в град Варна и личностите, работили в тази сфера. Проследена е историята на установяване на формално обучение по народни инструменти, през различните музикални школи към читалища и пр., до създаването на специализираните училища за фолклорни изкуства. Според авторката Варна е „своеобразен лидер“ в обучението по народни инструменти с три училища – две профилирани и едно музикално, като и в трите училища днес се обучават деца в сферата на народното инструментално изкуство.

Следва анализ на практиките на преподаватели по кавал, гайда, гъдулка и тамбура в посочените три училища. П. Василева детайлно се опитва да улови индивидуалната специфика на всеки от преподавателите и така извежда основните методи и подходи в работата им, включващи в някои случаи комуникационни и информационни технологии.

Това е един от приносите на дисертационния труд, тъй като дава конкретна информация за днешното състояние на преподаването на народни инструменти в разглеждания регион. Обобщението на авторката е, че през последните 40 години в гр. Варна се наблюдава устойчива възходяща тенденция на интерес към обучението по народни музикални инструменти, като най-развита се оказва гайдарската школа.

В последния дял на Трета глава е представена съвременната сватбарска изпълнителска практика във Варна – наблюдение, което се прави за първи път. Устойчиво наложила се в последните десетилетия, особено след като професионалният фолклорен ансамбъл вече не функционира, тази практика се превръща във възможно поле за изява на местните инструменталисти. Дисертантката представя историята и съвременното функциониране на няколко оркестъра, формирани след 90-те години на XX век. Анализирани са репертоарът им, с който се популяризират в интернет пространството.

Заключението на дисертационния текст съдържа по-важните изводи от изследването, а приносите са коректно изведени. Трите публикации на дисертантката са по темата на предлагания за защита труд и отговарят съдържателно на дисертационния текст. Бройката покрива изискуемия минимум за публична защита. Авторефератът отговаря на формалните и съдържателни изисквания и съответства на текста на дисертацията.

Бележки и въпроси

В началото на дисертационния текст (с. 27–30) П. Василева поставя един важен въпрос – за междинното положение на Варна и Варненско между Североизточнобългарската и Добруджанската област по отношение на музикалнофолклорния диалект. То, според нея, може да се наблюдава в различни елементи от музикалната и танцовата култура на региона и е резултат от взаимните влияния и прониквания на белезите на двата музикалнофолклорни диалекта. В последващите музикални анализи спорадично се явява твърдението за повече близост на инструменталната музика с добруджанската. Ясно е, че на базата на инструменталния фолклор по-трудно поставеният в началото въпрос би получил еднозначен отговор (отколкото например върху песенен фолклор), както и че съвременното инструментално музициране в някаква степен се е отдалечило от тясната регионална специфика, но все пак ми се струва интересно – дали авторката би могла да направи някакво по-категорично заключение на базата на целия материал, с който разполага?

И в тази връзка бих изразила мнение, че цитирането на „Българска народна музика“ на Лидия Литова-Николова в подобен научен текст не е подходящо – това е учебник, предназначен за средните музикални училища и в него авторката е синтезирала информация от редица изследователи, голяма част от които П. Василева познава и цитира.

По отношение на езика на дисертационния труд бих отбелязала, че на места се забелязва по-популярен изказ. Ако авторката планира да издаде този текст, а аз смятам, че би имало читателски интерес към него от различна по тип аудитория, то моята препоръка е за още редакторска работа с цел прецизиране на някои наблюдения, твърдения и заключения.

Чисто технически се забелязва, че голяма част от публикациите, които П. Василева ползва като опори или цитати са въведени със заглавието и данните си, а това далеч не е нужно – те могат да се вплетат в текста със съответната отпратка към автора в скоби. Защото в този случай се създава усещането за обзор на литературата, а не толкова за по-задълбочено осъществяване на смислови връзки и постигане на по-високо ниво на интерпретативност, обобщаващо информацията от източниците.

Накрая бих попитала дисертантката – на какви наблюдения или статистики се основава твърдението, че „гайдата е най-разпространеният инструмент не само в града и областта, но и в страната“ (с. 130)?

Заключение

В заключение, независимо от направените бележки, по същество високо оценявам дисертационния труд на Паолина Василева – в него ясно личи добрата ѝ библиографска осведоменост по темата, както и впечатляват резултатите от професионално извършената теренна работа във Варна и региона. Въвеждат се в научна употреба нови сведения и извори, нов и непознат теренен материал, вкл. и такъв с музикално съдържание, дешифриран и цитиран като нотни примери. На базата на теренните наблюдения са направени и съответните изводи, а прави впечатление, че в текста изводите са немалко, което е показателно за собствения поглед и позиция на авторката. Текстът безспорно е приносен във всяко едно от обхванатите различни полета – инструменталната практика на групите *ваяци* и *гагаузи*, любителското инструментално изпълнителство, преподавателските методи при обучението по народни инструменти, професионалната изпълнителска сфера и сватбарската оркестрова практика.

Всичко казано ми дава основание убедено да гласувам „за“ присъждането на образователната и научна степен „доктор“ на Паолина Василева в професионално направление 8. 3. Музикално и танцово изкуство, което предлагам и на останалите членове на уважаемото научно жури.